

KOSTROVÝ HROB Z PRESBYTÉRIA ZANIKNUTÉHO KOSTOLA SV. KATARÍNY ALEXANDRIJSKEJ PRI DECHTICIACH (OKR. TRNAVA)

Silvia Bodoriková¹, Jozef Urminský²

¹Univerzita Komenského v Bratislave, Prírodovedecká fakulta, Katedra antropológie, Mlynská dolina B2, 842 15 Bratislava, Slovensko, bodorikova@fns.uniba.sk

²Vlastivedné múzeum v Hlohovci, Františkánske nám. 1, 920 01 Hlohovec, Slovensko

Abstract: *Skeletal grave from presbytery of the former St. Catherine church near the village of Dechtice (district of Trnava, Slovakia).* In summer 2005, while the probe S-IV located in a presbytery of the church was examined, an older skeletal grave failed by a sustaining wall of an altar was found near the east external wall of a presbytery. The grave was situated along the east presbytery wall, in the northern-southern direction, and it respected the walls of both the church and chapel. Skeletal remains of the individual were not complete; they lay in extended position, initially in a wooden coffin. On the basis of stratigraphy, the grave was dated to the end of 16th till to the beginning of 17th century A. D. By reason that it was situated under the chapel No. 2 layer, we can suppose that the individual had been buried before the monastery foundation in 1618. The skeletal remains are of male, who died at the age of 44 – 52 years. No pathological changes in the skeletal remains have been found. On the basis of the age of this individual, we suppose that this is not the skeleton of Ján Aponi, who as a hermit had lived in this place one year long.

Key words: skeletal remains, anthropological analysis, Ján Aponi, “Katarínka”, New Age

Úvod

História archeologických výskumov v areáli zrúcaniny kláštorného komplexu sv. Kataríny sa začala písať v roku 1997, keď archeologický výskum prebiehal ešte pod vedením Archeologického ústavu SAV v Nitre. O rok neskôr prevzalo archeologický dozor Západoslovenské múzeum v Trnave a v roku 2005 Vlastivedné múzeum v Hlohovci. Všetky archeologické práce prebiehajú vďaka spolupráci so Združením kresťanských spoločností mládeže v Bratislave, ktoré okrem toho, že konzervuje zrúcaniny kostola a kláštora, poskytuje bezplatne pracovnú silu a technické zabezpečenie výskumu.

Výsledky archeologických výskumov z minulých rokov sú prezentované v prácach Urminského (2000 a 2002), podrobné výsledky antropologických analýz kostrového materiálu z rodinnej krypty, ktorá patrila pravdepodobne rodine Labszányskich, uvádza Bodoriková (2002a, 2002b, 2004a, 2004b, 2005).

Ruiny kláštorného komplexu sa nachádzajú v pohorí Malých Karpát – na rozhraní katastrov obcí Dechtice a Naháč. Lokalizované sú na hrebeňovitom skalnatom výbežku, ktorý je zo západnej strany ohraničený hlbokým kotlinovým údolím.

V sezóne 2005 sa na lokalite pokračovalo v doskúmaní sondy S-IV, ktorá bola situovaná v presbytériu kostola. Cieľom výskumu bolo odkryť kamennú podstavu barokového oltára, preskúmať murivo pôvodnej kaplnky a na základe stratigrafie datovať vývojové etapy sakrálnej stavby od stredoveku až po novovek. V tom istom roku sa tiež urobila sonda S-V, čo bol vlastne rez zemným valom, ktorý leží v zalesnenom svahu juhozápadne od kostola (Urminský 2005).

Začiatkom júla sa vykonali merania kamenných blokov zrúteného oltára, ktoré ležali v sutinovej vrstve nad úrovňou dlážky a v troch jamách vyhlbených vykrádačmi po zániku kostola. Kamenné bloky boli po zdokumentovaní vyzdvihnuté, aby bolo možné preskúmať aj hlbšie vrstvy nálezovej situácie. V polovici júla bolo v priestore oltárnej menzy objavené súvislé kamenné murivo, ktoré

siahalo približne od jej stredu až k uzáveru kostola. Murivo slúžilo ako podmurovka pre kamenný oltár a zároveň chránilo pred prepadnutím podlažia do dutinovej jaskyne nachádzajúcej sa pod oltárom. Pri východnom obvodovom múre presbytéria spomínaná podmurovka porušovala starší kostrový hrob (obr. 1). Hrob bol orientovaný v smere S-J a uložený bol pozdĺž východnej steny presbytéria, pričom rešpektoval steny kaplnky aj kostola. Kostrové pozostatky boli neúplné, ležali vo vystretej polohe na chrbte. Telo jedinca pôvodne spočívalo v drevenej rakve spojenej kovanými klincami (Urminský 2005).

Hrob bol vložený do sutinovej vrstvy kaplnky č. 1, datovanej do 14. až 15. storočia a siahal až k jej dlážke. Z pohľadu stratigrafie však ležal pod úrovňou kaplnky č. 2, datovanej do 16. až začiatku 17. storočia. Na základe toho je možné predpokladať, že jedinca uložili do hrobu ešte pred založením kláštora, teda pred rokom 1618 (Urminský 2005).

Počas výskumu sa zachytili dve vývojové fázy kaplnky a dve vývojové fázy kostola. Ide však o stavbu ležiacu na jednom mieste, ktorá sa menila najmä v nadzákladovom murive a v úrovni podláh. Ďalšie podrobnosti tohto nálezu uvádza Urminský (2005).

Materiál a metódy

Kostrové pozostatky jedinca boli neúplné (obr. 2), v hrobe sa nachádzali dva fragmenty pravostranných rebier, z pravej ruky os lunatum, os trapezium, os metacarpi I a päť článkov prstov, z ľavej ruky všetky ossa carpi okrem os trapezoideum, všetky ossa metacarpi a šesť článkov prstov. Dolné končatiny boli takmer kompletne, chýbala ľavá os coxae, obe patelly, pravá os cuneiforme intermedium, ľavý talus a niekoľko článkov prstov.

Na antropologickú analýzu sa použili štandardné morfoskopické a morfometrické metódy Martina a Sallera (1957) a Knussmanna (1988). Pohlavie sa odhadlo metódou Brůžeka (2002) a Novotného (1986). Vek dožitia sa odhadoval na základe morfológie symphysis ossis pubis a rozsahu dreňovej dutiny femuru (Acsádi a Nemeskéri 1970, Ferembach, Schwidetzky a Stloukal 1980). Výška postavy sa počítala podľa viacerých metód (Manouvrier 1894, Pearson 1899, Breitinger 1937, Telkkä 1950, Rother 1978, Trotter a Gleser 1952, Sjøvold 1990).

Kostrový materiál sa zatiaľ nachádza na Katedre antropológie PriF UK v Bratislave, po ukončení analýz bude uložený do krypty františkánskeho kostola v Trnave.

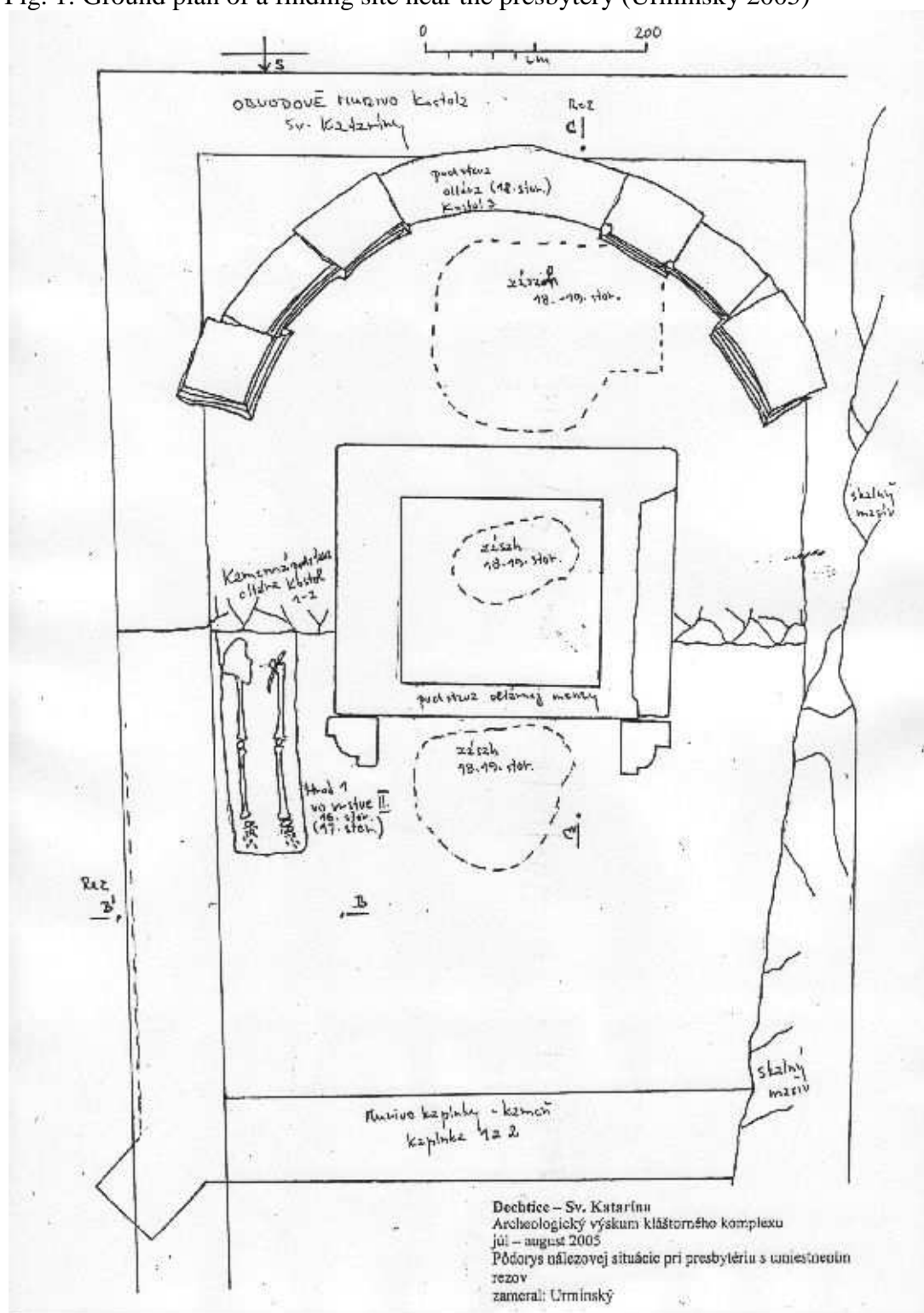
Výsledky

Kostrové pozostatky skúmaného jedinca sa dobre zachovali, pravý femur a obidve fibuly boli mierne poškodené. Kosti boli robustné, so silnými svalovými úponmi. Patrili mužovi, ktorý zomrel vo veku 44 – 52 rokov (podľa metodiky Ferembach, Schwidetzky a Stloukal 1980).

Zistené metrické charakteristiky sú uvedené v tab. 1. Obidve stehnové kosti sú slabo pilastrické (Olivier 1960), horný prierez diafýzy pravej kosti je stenométny, ľavej kosti eurymétny (Martin a Saller 1957), píšľaly sú mesoknémne (Manouvrier 1888). Najmenšia telesná výška jedinca (168,1 cm) sa vypočítala podľa metódy Rothera (1978), naopak najväčšia telesná výška (180,0 cm) podľa metódy Sjøvolda (1990). Podľa Martina a Sallera (1957) jedinec patril do kategórie nadprostredných až veľmi vysokých mužov.

Na kostiach sa nenašli žiadne patologické zmeny.

Obr. 1: Pôdorys nálezovej situácie pri presbytériu (Urminský 2005)
 Fig. 1: Ground plan of a finding site near the presbytery (Urminský 2005)

Obr. 2: Kostrové pozostatky jedinca in situ

Fig. 2: Skeletal remains of the individual (Foto/Photo by: P. Herceg)

Záver

V historických prameňoch sa uvádza sa uvádza legenda o Jánovi Aponim, ktorý ako zbožný mladý muž zo vznešenej a známej rodiny, opustil blahobyt domova a svetské radovánky a rozhodol sa viesť na mieste budúceho kláštorného komplexu život pustovníka. Celý jeden rok žil v skalnej jaskynke, blízko miesta zjavenia Sv. Kataríny, kde sa aj jemu často zjavovala. Túto jaskynku mala obklopovať neskoršia svätyňa kostola a zjavenie sa údajne stalo na ľavej strane hlavného oltára. Príbuzní Jána Aponiho však s jeho spôsobom života nesúhlasili a snažili sa ho prosbami aj vyhrážkami prinútiť k návratu do rodičovského domu. Presviedčali ho, aby prestal so spôsobom života, ktorý nie je hoden jeho pôvodu. Napokon ho domov odvedli násilím. Legenda spomína, ako mladý pustovník počas celej cesty vzlykal a prial si radšej zomrieť, akoby ho mali odtrhnúť od služby Bohu. Príbuzní sa však z jeho návratu dlho netešili, lebo hneď prvú noc po návrate domov v tichosti zomrel. Toľko vraví legenda (Matulová 2003).

Ďalšie zmienky o Jánovi dokladajú, že bol synom Blažejja Aponiho a členom tretieho rádu sv. Františka. V čase svojej smrti nemal ani 21 rokov. Z jeho piatich súrodencov bol známy predovšetkým brat Blažej, tekovský župan a majiteľ hradného panstva Korlátka. Úcta jablonických Aponiovcov bola i neskoršie k tomuto miestu tradičná. Nechávali sa tu pochovávať v rodinnej hrobke a po zániku kláštora nechali v roku 1821 pozostatky svojich zosnulých predkov previesť do Jablonice. V jablonickej hrobke rodu Aponiovcov, ktorá sa nachádza pri rímsko-katolíckom kostole je dodnes baroková socha sv. Kataríny, ktorá kedysi stála v kaplnke na mieste zjavenia. V pravej ruke drží roztvorenú knihu s nápisom :

hiC qVonDaM apponVIo baronI VIsa IoannI s. Catharina

Na tomto mieste sa prvýkrát barónovi Jánovi Aponimu zjavila sv. Katarína 1618 (Matulová 2003).

Kostrové pozostatky skúmaného jedinca síce patrili mužovi, ale jeho vek dožitia bol odhadnutý na 44 – 52 rokov. Možno teda predpokladať, že nájdené pozostatky nepatrili Jánovi Aponimu.

Tab. 1: Metrické charakteristiky jedinca
Table 1: Postcranial metrics of the individual

Os coxae	dx	sin
P1 - výška	223	x
P4 - hĺbka (najv. šírka)	180	x
P9 - výška os ilium	142	x
P12 - šírka os ilium	169	x
P15 - výška os ischii	84	x
P15b - ischiadický rozmer	118	x
P15(1) - výška incisura ischiadica major)	32	x
P17 - dĺžka os pubis	81	x
P17b - pubický rozmer	70	x
P18 - výška facies syphysialis	48	x
P20 - dĺžka foramen obturatum	60	x
P21 - šírka foramen obturatum	33	x
P22 - najv. priemer acetabula	62	x
P28 - bočná výška malej panvy	104	x
P29 - predná výška malej panvy	115	x
P30 - skutočná výška malej panvy	121	x
P31 - najv. šírka incisura ischiadica major	46	x
P32 - hĺbka incisura ischiadica major	35	x
Indexy	dx	sin
dĺžkovošírkový index for.obturatum P21/P20	55,0	x
lonovo-panvový P17/P4	45,0	x
Index panvovej kosti P4/P1	80,7	x
ischio-panvový P15/P1	37,7	x
Index incisura ischiadica major P32/P31	0,0	x
Femur	dx	sin
F1 - najv. dĺžka	493	488
F2 - dĺžka v prirodzenom postavení	489	486
F6 - predozadný priemer stredy diafýzy	35	34
F6a - predozadný priemer stredy diafýzy	34	34
F7 - transversálny priemer diafýzy	32	31
F7a - transversálny priemer stredy diafýzy	30	31
F8 - obvod stredy diafýzy	100	100
F9 - subtrochanterický transversálny priemer	32	35
F10 - subtrochanterický predozadný priemer	36	33
F13 - horná šírka	112	115
F18 - zvislý priemer hlavice	51	50
F19 - transversálny priemer hlavice	50	50
F20 - obvod hlavice	161	160
F21 - epikondylárna šírka	83	83
F29 - kolodiafýzárny uhol	130°	130°
Indexy	dx	sin
dĺžkohrúbkový F8/F2	20,4	20,6
Index robusticity (F6+F7)/F2	13,7	13,4
Index prierezu stredy diafýzy F6/F7	109,4	109,7
Index horného prierezu diafýzy F10/F9	112,5	94,3
Index prierezu hlavice F19/F18	98,0	100,0
Index robusticity hlavice F19+F18/F2	20,7	20,6

Tibia	dx	sin
T1 - celková dĺžka	398	392
T1a - najv. dĺžka	401	404
T1b - mediálna dĺžka	399	393
T3 - najv. šírka proxim. epifýzy	78	79
T6 - najv. šírka distálnej epifýzy	57	54
T8 - najv. priemer stredy diafýzy	31	31
T8a - predozadný priemer na úrovni for. nutricium	37	37
T9 - transversálny priemer stredy diafýzy	23	23
T9a - transverz. priemer na úrovni for. nutricium	25	25
T10 - obvod diafýzy	88	86
T10b - najmenší obvod diafýzy	80	79
Indexy	dx	sin
Index prierezu stredy diafýzy T9/T8	74,2	74,2
Knemický index T9a/T8a	67,6	67,6
dĺžkohrúbkový T10b/T1	20,1	20,2
dĺžkohrúbkový T10b/T1b	20,1	20,1
dĺžkohrúbkový T10/T1b	22,1	21,9
Fibula	dx	sin
Fi1 - najv. (laterálna) dĺžka	x	x
Fi2 - najv. priemer stredy diafýzy	15	15
Fi3 - najmenší priemer stredy diafýzy	12	11
Fi4 - obvod stredy diafýzy	48	46
Fi4a - najmenší obvod diafýzy	x	x
Indexy	dx	sin
Index prierezu stredy diafýzy Fi3/Fi2	80,0	73,3
Proporčné indexy na celej kostre	dx	sin
femorotibiálny T1b/F2	81,6	80,9
Index cruralis T1/F1	80,7	80,3
Výška postav	dx	sin
Manouvrier (1892)	175,4	174,2
Pearson (1899)	174,5	174,3
Telkkä (1950)	177,5	177,3
Breitinger (1937)	175,2	174,2
Sjovold - Kaukazoidi (1990)	180,0	178,2
Sjovold - Interrasová (1990)	178,3	175,7
Rother (1978)	169,6	168,1
Trotter (1970)	178,2	177,6

Táto štúdia vznikla ako súčasť projektu VEGA 1/ 4340/07 „Vplyv stravovacích návykov na dentálne zdravie historických populácií z územia Slovenska“ a grantu UK 234/2007 „Sledovanie dentálnych mikroabrazívnych zmien u jedincov z kláštorného komplexu sv. Kataríny pri Dechticiach, okr. Trnava.“

Literatúra

ACSÁDI, GY., NEMESKÉRI, J., 1970: History of human life span and mortality. Budapest, Akadémiai Kiadó, 346 s.

BODORIKOVÁ, S., 2002a: Antropologická analýza kostrových pozostatkov jedinca z krypty zaniknutého kostola sv. Kataríny pri Dechticiach, okr. Trnava. *Bull. Slov. antropol. Spoloč.* 5:22-27.

BODORIKOVÁ, S., 2002b: Vývinové anomálie a patologické nálezy na lebkách z rodinnej krypty v ruinách kostola sv. Kataríny pri Dechticiach, okr. Trnava. *Bull. Slov. antropol. Spoloč.* 5:28-34.

BODORIKOVÁ, S., 2004a: Antropologická analýza kraniologického materiálu z ruín kláštorného komplexu sv. Kataríny pri Dechticiach, okr. Trnava (Slovensko). In: Hašek, V., Nekuda, R., Ruttikaj, M. (eds.): *Ve službách archeologie V. Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, Brno – AÚ SAV, Nitra*, s. 205-213.

BODORIKOVÁ, S., 2004b: Degeneratívne zmeny, vývinové anomálie a epigenetické znaky na stavcoch jedincov zo zaniknutej rodinnej krypty v ruinách kostola sv. Kataríny pri Dechticiach, okr. Trnava. *Slov. Antropol.*, 7(n. s. 2):6-12.

BODORIKOVÁ, S., 2005: Analýza postkraniálneho skeletu jedincov zo zaniknutej rodinnej krypty v ruinách kostola sv. Kataríny pri Dechticiach, okr. Trnava. *Slov. Antropol.*, 8(2):20-25.

BREITINGER, E., 1937: Zur Berechnung der Körperhöhe aus den langen Gliedmassenknochen. *Anthrop. Anz.*, 14:249-274. (citované podľa Stloukala et al. 1999)

BRUŽEK, J., 2002: A Method for Visual Determination of Sex, Using the Human Hip Bone. *Am. J. Phys. Anthropol.*, 117:157-168.

FEREMBACH, D., SCHWIDETZKY, I., STLOUKAL, M., 1980: Recommendations for Age and Sex Diagnoses of Skeletons. *J. Hum. Evol.*, 9:517-549.

KNUSSMAN, R., 1988: Anthropologie. Handbuch der vergleichenden Biologie des Menschen. Band I: Wesen und Methoden der Anthropologie. Stuttgart-New York, Gustav Fischer Verlag, 744 s.

MANOUVRIER, L., 1888: Mémoire sur la platycnémie chez l'homme et les anthropoides. *Mém. De la Soc. d'Anthrop. De Paris*, 3: 469-548. (cit. podľa Stloukala et al. 1999)

MANOUVRIER, L., 1892: Determination de la taille d'après les grands os des membres. *Rev. Mem. de L'Ecole D'Anth.*, 2: 227-233. (citované podľa Stloukala et al. 1999)

MARTIN, R., SALLER, K., 1957: Lehrbuch der Anthropologie in systematischer Darstellung. Stuttgart, Gustav Fischer-Verlag, 661 s.

MATULOVÁ, M., 2003: Kláštor Sv. Kataríny pri Dechticiach. – 88 s. + prílohy, ms. (Diplom. práca; depon in: Katedra slovenských dejín, Filozofická fakulty Univerzity Komenského v Bratislave).

NOVOTNÝ, V., 1986: Sex determination of the pelvic bone: a system approach. *Anthropologie (Brno)*, 24 (2-3):197-206.

OLIVIER, G., 1960: *Pratique anthropologique*. Paris, Vigot Frères. (citované podľa Stloukala et al. 1999)

PEARSON, K., 1899: Mathematical Contribution to the Theory of Evolution. V. On the Reconstruction of the Stature of Prehistoric Races. *Philosophical Transactions of the Royal Society A*, 192: 169-244. (citované podľa Stloukala et al. 1999)

ROTHER, P., 1978: Zur Rekonstruktion der Körperhöhe. In: H. Hunger, D. Leopold (ed.): *Identification*. Berlin-Heidelberg-New York, Springer Verlag, s. 199-210. (citované podľa Stloukala et al. 1999)

SJØVOLD, T., 1990: Estimation of stature from long bones utilizing the line of organic correlation. *Hum. Evol.*, 5:431-447.

STLOUKAL, M., DOBISÍKOVÁ, M., KUŽELKA, V., STRÁNSKÁ, P., VELEMÍNSKÝ, P., VYHNÁNEK, L., ZVÁRA, K., 1999: Antropologie. Příručka pro studium kostry. Praha, Národní muzeum, 510 s.

TELKKÄ, A., 1950: On the prediction of human stature from the long bones. *Acta anatomica*, 9:103-117. (citované podľa Stloukala et al. 1999)

TROTTER, M., 1970: Estimation of stature from intact long limb bones. In: T.D. Stewart (Ed): Personal identification in mass disasters. Washington D.C., National Museum of Natural History, Smithsonian Institution, s. 71-83. (citované podľa Stloukala et al. 1999)

URMINSKÝ, J., 2000: Výskum kláštorného komplexu sv. Kataríny pri Dechticiach, AVANS v r. 1999, Nitra, AÚ SAV, s. 143-144, s. 229.

URMINSKÝ, J., 2002: Pokračovanie výskumu kláštorného komplexu sv. Kataríny pri Dechticiach. AVANS v r. 2001, Nitra, AÚ SAV, s. 215-216.

URMINSKÝ, J., 2005: Systematický výskum v areáli kláštora a kostola sv. Kataríny Alexandrijskej (výskumná sezóna júl – august 2005). – ms. (Výsk. správa č. 20/2005, depon in: Vlastivedné múzeum v Hlohovci).